

Pudlaška koine: problema leksyki

Jan Maksimjuk

Koine [vymova: *kojné* abo *kajné*] – siêtym slovom movoznavci nazyvajut funkcionálny typ movy, ktorý vykorystovujut do komunikácie lude, jakije je nositelami raznych dyjalektuv i hovôrok u odnôm regijoni.

Peršopočatkovo termin *koine* odnosivsie vylučno do ohulnogrećkojí movy, kotorá zložyłasie v VI-III vikach pered našoju eroju na osnovi jónsko-atyčkých dyjalektuv. Ale diś lingvisty terminom *koine* nazyvajut lubuju ohulnu movu, kotorá služyt do komunikácie (ustnoji pered usiêm) u jakômś okrešlanum regijoni.

U nas na Pudlašy svoja ohulna move – *pudlaška koine* – skľadałasie dosyč spontanično, i to chutcēj u pišmovuj formi, čym ustnuij. Prosto lude, kotorym zachotielosie napisati štoś po svojomu, pisali tak, jak naučylišie od tata z mamoju. A potum okazałosie, že vsiē vony pišut mało ne odnym pravopisnym standartom, a raznici v jichniu pravopisi majut druho- abo i tretioradne značenie. Naša *koine* začala skľadałisie na osnovi toho, že ja nazyvaju *puvnočno-zachodnim dyjalektom pudlaškojí movy*, to značyt, tych hovôrok, jakije stabilno trymajut našy dyftongi *iê*, *ê*, *ô* i zachovujut mjahku vymovu typu *choditi*, *chodili*, *biti*, *piti*, etc. Jakoś tak vyjšlo, že čut' ne vsiē, kotorý začali neprypadkovo pisati na siêtuj move – prykladom, Ira Borovik i Zosia Sačko, Vitia Stachvjuk i Mikołaj Vrublevski, Darek Fijonik i Vania Maksimjuk – pochodili z siêtoho dyjalektnoho areału... Koli na Pudlašy miêla naroditisie jakajaś nova pišmove schôdnioslovjanška move, to vona miêla naroditisie jakraz sered ludi, kotorý hovorat tak jak u Trystianci, Chrabołach, Lachach čy Vôlcí v Orlenškuj gmini. Bo prosto siêty lude zachotielí stati hramotnymi v svojôj move i stali jijiē zapisuvati. Ne treba nikoho robiti šcaslivym nasiļu,

a tôľko tých, ktorí sami šukajut svojoho ščastia :)

Projekt standartyzácie pudlaškých movy v verzii Svoja.org gruntujeť sa na troch peredposyłkach – demografičnom, kulturnom i sociálnom charakteru:

1. *puvnočno-zachodním dialektem*, ktorí byv uziatí za osnovu našoho tvorenia pravopisnoj pudlaškoi koine, hovoryt bôlšosť pudlašukov (nositelov svojej movy), ktorí zaličujut sebe do biłorusuv i ukraincuv (dokladno ne skažu, ale deš koło dvoch tretich ohulnoji ličby);
2. *puvnočno-zachodný dialekt pudlaškoi movy* maje istotnu pišmovu tradyciu i vže vyrazno dokazav, što jeho nositeli mohut byti kreatívnymi v svojôj rôdnnej movi (to kapitalny fakt dla našoju kultury);
3. *puvnočno-zachodný dialekt pudlaškoi movy* je bôlš prestyžny v hromadskom odčuvani, čym naš *puvdenno-schôdny dialekt* (hôvôrki v gminach Dubič, Kleščeli, Čeremucha); mnie v minuľum ne raz dovodišie čuti, jak u rozmovi po-svojomu zo mnoju v Bielšku diadina z Kleščeluv abo diad'ko z Dubič Cerkovnych staralisie pudlašitisie pud moju *mjahku vymovu*, jak buďto vvažajuč jijiē bôlš *pravilnoju* abo bôlš *mjastovoju*, čym svoju tverdu vymovu; to tôľko na peršy pohlad drubnicia, a na samum dieli rôč kolosalnogo značenia – u hromadskom odčuvani pišmova mova MUSIT miêti bôlšy prestyž, čym zvyčajna ustna hôvôrka!

Možna skazati, što standartizácia pravopisu pudlaškoi movy, tak jak jijiē ujavljajut inicijatory storônni Svoja.org, praktyčno zakončana. Zostalosie nekotory drubnici, ktorich sami standartizatory ne berutsie kunčalno vyryšati. Vony povinny byti vyryšany v nastupnum krokov zatverďuvania pišmovoju formy pudlaškoi movy v našum žyci – jijiē *kodyfikáciu*. *Kodyfikácia* – to krok, ktorý povinny zrobiti ne tôľko braty Maksimjuki, a jakiś šéršy kruh nositelov pudlaškých hôvôrok, ktorí chočut kultyvovati svoju movu i kulturu na jej osnovi. Tut bez konsultaciji problemy z profesijnymi movoznaciami ne obujtisie. Tôľko koli bude bôlš-menš ohulny konsensus stôsôvno pravopisu, možna bude robiti organizacijny schôd Akademiji Pudlaškoi Movy de-nebuď u Čyžach abo Ščytach i zatverďuvati druk normatyvnych pravíluv i normatyvnoho ortografičnoho slovnika pudlaškoi movy :

Ale misija Svoja.org, zrozumiēlo, bude prodovžana. Bo treba še skôňcyti pôlško-pudlaški slovnik, ktorý bude miêti prýblizno 45-50 tysiač artykuľov i bez kotoroho trudno sobiē ujaviti normalne funkcionovanie pišmovoju movy v XXI stoličtjovi.

Problema pudlaškoho slovnika je trochu inša, čym problema pudlaškoho pravopisu. Tut treba, koli možna tak skazati, vyti z našoho provincijnoho pruhmenia i hlanuti na pudlašku movnu idyjosynkraziju z šéršojo perspektyvy.

Pudlašuki ne vyletieli z-pud chvosta pudlaškoi korovy, a zjavlajutsie zachodnioju peryferyjeju šéršoho movnoho areału, do jakoho naležiť biłoruskie i ukrajinskie Poliésie. Koli miêti na vvazi pudlašku literaturnu leksyku, vona v mojôm perekonani maje byti spôlnoju dla ciêľoho poliészkeho movnoho areału. Inačej kažučy, polišuk z-pud Pinška i polišuk z-pud Łućka, uziavšy v ruki knižku na pudlaškuj movi abo posluchavšy v radivi peredaču po-pudlaški – na movi polišuka z-pud Bielška – povinny odrazu skazati: Blacha, to že moja mova! Zrozumiēlo, fonetyčno vona ne bude dokladno jichnia, ale leksyčno povinna byti odrazu rozpuznavalna jak svoja. To ne takaja velika problema, jak komuś ode može podumatisie.

Slovnik, ktorý ja pomaľu, ale bezperestanno pobôľšuju na storônci Svoja.org, bazujetsie same na vyzej zhadanum „principi koine“ dla vsiech polišukov. Koli dla jakohoś konkretnoho pôlškoho

słowa ja ne znachodžu dobroho odpoviēdnika v pudlaškikh hovôrkach i ne mohuobre „skalkovati” na svoju movu pôlškoho słova, to ja ne bihu odrazu do słownika literaturnojo biłoruškoji movy abo literaturnojo ukraiñskojojmovy, kob tam pošukati leksykografičnoji inspiraciji, a šukaju odpoviēdnika v słownikach hovôrok biłoruškoho i ukraiñskoho Poliēsia.

Ostatni try abo štyry roki ja naohuľ čytav słowniki. Zrozumiēlo, ja vže kilka razy pročytav słownik vjoski Kurašovo Jana Petručuka i słownik vjoski Chraboły Michała Vrublevskoho. Ale z ne menšoju vvahoju ja pročytav i nastupny słowniki:

1. Григорій Аркушин, „Словник західнополіських говірок”; Луцьк, 2000.
2. П. С. Лисенко, „Словник поліських говорів”; Київ, 1974.
3. „Дыялектны слоўнік Брэстчыны”; Мінск, 1989.
4. „Тураўскі слоўнік”, у пяці тамах; Мінск, 1982-1987.
5. „Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-захаднай Беларусі і яе пагранічча”, у пяці тамах; Мінск 1979-1986.

Kromi siêtych pjati słownikuv (14 tomôv) ja pročytav še kilka desiatkuv naukovych praciuv stosôvno leksyki Poliēsia, de spisy poliēskich słôv byli integralnoju častkoju naukovych dosliduv. To znaçyt, koli i je lude na siêtum sviëti, kotory viêdajut bôlš pudlaškikh i poliēskich słôv, čym ja, to, po perše, jich može byti doslôvno kilka čołoviêk, a po druhie, nikomu z jich ne chočetsie skladati słownika pudlaško-poliēskojoj *koine*. Tak što vybačajte, koli pudlaška move bude miêti leksyku, jakuju „arbitralno” [re]konstruovav Jan Maksimjuk. Ja vže kôlko liêt pudrad povtoraju svojim zemlakam, kob vony kinuli zajmatisie pseudobiłoruškoju chiernioju i zrobili štoś tolkove dla svoho narodu v spravi promociji pudlaškojmovy v masmedyjach, ale vsio odbivajetsie jak horoch od stiny. Tak što bude jak maje byti. A jak maje byti? – pokamiš viêdaju tôlko ja :)

Jak czytamy alfabet podlaski

Język podlaski zapisujemy zmodyfikowanym alfabetem łacińskim, różniącym się nieco od alfabetu polskiego. Poniżej podajemy zasady czytania liter, które nie występują w alfabetie polskim, oraz tych, których wymowa w gwarach podlaskich różni się od wymowy literackiej w języku polskim.

Literę **Č č, Š š, Ž ž** czytamy odpowiednio jak polskie **Cz cz, Sz sz, Ż ż**.

Literę **Ď d', Ě ě** czytamy odpowiednio jak **miękkie d, t** w języku rosyjskim (**đb, mb**).

Literę **V v** czytamy jak polskie **W w**.

Literę **H h** czytamy dźwięcznie, to znaczy jak **dźwięczny odpowiednik głoski Ch ch**.

Literę **Ł ł** czytamy bez zaokrąglenia warg, dotykając językiem przednich zębów, jak **Л л** w języku białoruskim lub rosyjskim.

Dyftong **Ô ô** czytamy zaczynając od **u** i szybko przechodząc do **o**.

Dyftong **IÊ iê** czytamy zaczynając od **i** i szybko przechodząc do **e**.

Dyftong **Ê ê** czytamy zaczynając od **y** i szybko przechodząc do **e**.

Pozostałe litery alfabetu podlaskiego czytamy jak odpowiednie litery w alfabetie polskim.

Wspierajmy Svoja.org

Niniejszą lekturę pobraliście Państwo z biblioteki serwisu Svoja.org lub zrobiła to osoba, od której otrzymaliście Państwo ten plik. Wszystkie zasoby Svoja.org znajdują się w domenie publicznej, korzystanie z nich jest wolne od opłat.

Serwis Svoja.org założyliśmy na przełomie lat 2007 i 2008 z myślą o ratowaniu języka podlaskiego i jego dziedzictwa. Misję tę staramy się realizować w sposób maksymalnie spójny i uporządkowany, tzn. nadając temu mówionemu dotąd językowi formę literacką, własny alfabet i kodyfikację gramatyczną oraz utrwalając jego specyfikę i bogactwo syntaktyczne. To ostatnie zadanie realizujemy poprzez publikację tekstów oryginalnych oraz przekładów światowego dziedzictwa literackiego.

Nigdy nie zakładaliśmy, że będziemy zarabiać na tej działalności, i nie zamierzamy tego robić. Swoją pracę traktujemy jako spłatę dłużu wobec przodków, którzy nie dysponując dobrodziejstwami technologii zachowali nasz język do obecnych czasów i pokoleń potencjalnych użytkowników. Uważamy, że konsekwentne wprowadzanie języka na salony świata cyfrowego i jego „zadomowianie” w realiach epoki komunikacyjnej daje pewne nadzieje na dalsze [prze]trwanie.

Jeśli po lekturze e-booka, czytają Państwo również ten dodatek i mają podobne przemyślenia, to jakaś część naszej misji została wykonana.